

Оксана ФУРМАН
**УСПІШНІСТЬ, УСПІХ
І Я-КОНЦЕПЦІЯ ОСОБИСТОСТІ**

Oksana FURMAN
SUCCESSFULNESS, SUCCESS AND SELF-CONCEPT OF PERSONALITY

DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.01.191>

УДК: 159.923.2

Постановка суспільної проблеми. Політичні та соціально-економічні умови, які склалися у процесі модернізації і виживання українського соціуму, принципово змінюють систему національного часопростору країни. Нинішнє суспільство визначають як перехідне, тобто як очевидно нестабільне, якому притаманні альтернативні шляхи подальшого розвитку й становлення. Тому й перспектива України залежить від інтеграції її основних соціокультурних й психодуховних ресурсів особи, групи, етносу та, щонайперше, прояву професійності в усіх сферах суспільних відносин. Їх компетентне задіяння у процес системних конструктивних реформ і військової перемоги забезпечить удосконалення технологій оновлення визначальних для нації соціальних інститутів сім'ї, Церкви, держави, науки, культури й освіти.

У цьому контексті особливої уваги у закладах вищої освіти (ЗВО) заслуговує питання взаємозв'язку викладацької діяльності та студентської успішності. Професія викладача зумовлена системною палітрою стосунків у діаді «людина – людина», тому вимоги до його особистості – різнобічні й багатопланові. Адже взаємодія в освітньому процесі потребує врахування нових освітніх технологій роботи із студентами, оскільки від цього багато у чому залежить рівень їхньої професійної підготовки, стимулювання академічної, соціальної й особистої успішності, еволюційних шаблів успіху як психодуховного утворення, а відтак загалом – наше майбутнє. У цьому випадку не менш важливим є розуміння кожним осві-

тянином індивідуально-психологічних особливостей юнаків і дівчат (насамперед темпераментальних, характерологічних, особистісних), а також урахування їх актуальних психодуховних станів та актуалізованих життєвих екзистенціалів і розуміння онтогенетичних рівнів організації їхньої Я-концепції як осереддя самосвідомості.

Мета статті: обґрунтування взаємозалежних *видів успішності* (академічна або професійна, ситуаційна, соціальна, особиста), еволюційних *шаблів успіху* (окремішній, періодичний, стабільний, творчий), онтогенетичних *рівнів організації Я-концепції* як осереддя самосвідомості (проста, складна, стійка, позитивно-гармонійна) на фундаменті діалектичного співвідношення *філософських категорій* (одиничне, особливе, загальне, універсальне) та здійснення їх сутнісного онтолого-феноменологічного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження

Доведено, що освітній матеріал у вищій школі вироджується, якщо зводиться до простого викладу деяких відомостей. Іншими словами, стосується він лише поінформованості чи інформаційного потоку, а не особистісно-знаннєвого, оскільки справжні знання у вимірі персональної діяльності тотожні умінням та компетентностям.

Подамо диференціацію типових *рівнів розвитку функціонування викладацької діяльності*, що корелюють із *ступенями академічної успішності (Уп) студентів ЗВО:*

1 рівень – репродуктивний: полягає в умінні викладача передавати в основному інформацію студентам (доведено, що внаслідок такого викладання формується недостатній ступінь академічної Уп);

2 рівень – адаптивний: стосується компетентності наставника пристосовувати освітній матеріал до особливостей аудиторії (формується низький ступінь академічної Уп студентів);

3 рівень – локально-моделювальний: викладач володіє стратегіями передавання знань з окремих розділів чи тем (унаслідок такого викладання виникає середній ступінь академічної Уп);

4 рівень – системно-моделювальний: викладач здатний формувати систему знань, умінь, навичок з навчальної дисципліни загалом (утверджується високий ступінь академічної Уп);

5 рівень – компетентнісно-вчинковий: наставник актуалізує здатність студента досконало оперувати здобутим освітнім змістом із дисципліни для ефективного вирішення професійних завдань і водночас цей матеріал є засобом та інструментом формування власне особистості студента; завдяки такому викладанню забезпечується найвищий ступінь академічної успішності, а також стимулюється розвиток соціальної та особистої досконалості, й у підсумку саме він спричиняє становлення різнобічної особистості.

Очевидно, що визначальною є не тільки навчальна успішність, а й її вершинні – суспільно корисна і персонально вчинкова – форми, оскільки їх суголосне поєднання забезпечить самореалізацію особи, тобто розкриє шляхи її самоствердження та самовизначення в соціумі. Це дасть змогу стати не лише фахово освіченою особистістю (відповідно до обраної професійної підготовки або компетентнісного профілю задіяння академічної успішності), а й обрати найприйнятнішу спеціалізацію своєї роботи, зайняти активну суспільну позицію тощо (соціальна успішність), що уможливить працю на ниві справи життя (особиста успішність) та згодом викристалізується у повноцінне духовне покликання!

Загалом особисту успішність (яка хвилеподібно актуалізується шляхом поперемінного задіяння суб'єктної, особистісної, індивідуальної та універсальної) як властивість-рису людини пов'язують із її здатністю бути щасливою, стати «значущою» особистістю для інших. Примітно, що остання спроможна: а) зосереджувати на собі вектори соціальної спрямова-

ності, б) конструювати нову життєву реальність із відповідною смисловою конфігурацією особливого часопростору та організовувати навколо себе довкілля. Окрім того, таку людину, котра невпинно реалізовує свою особисту успішність через творчі успіхи у справі життя, слушно поіменують як успішна особистість.

Наведемо схожу паралель: відповідальна особистість та особиста відповідальність – це кардинально різні рівні аналізування. Їх отождоження неконкретне, оскільки перше поєднання термінів стосується цілісної особистості загалом, а друге (особиста відповідальність) – характеризує властивість, себто рису-якість, людини.

Подальший виклад нашої статті презентуємо у вигляді таблиці, розтлумачення якої обґрунтуємо нижче.

Вочевидь успішність як властивість особистості тісно пов'язана із феноменом успіху (У). Передумовами або ж чинниками досягнення останнього є: 1) уміння мислити категоріями успіху; 2) особиста готовність виявляти ініціативу, ставити цілі, домагатися їх реалізації; 3) ставлення суспільства до особи як до суб'єкта життєдіяльності; 4) розвиток упевненості у собі; 5) особистісна актуалізація мотивації; 6) чітке знання того, чого хочеш досягнути; 7) конкретний план дій щодо справи і втілення його у життя (здіяння діяльнісно-вчинкового аспекту); 8) позитивне налаштування на успіх і перемогу; 9) перетворення кожної перешкоди у трамплін для проштовхування мети; 10) формування стесостійкості та психологічної готовності до діяльності та вчинення; 11) професійне мислення, креативність, ерудиція; 12) кваліфікована турбота про своє фізичне та психічне здоров'я (задля того, щоб не «зриватися» на колегах по роботі чи на рідних); 13) самопідтримка і саморегуляція; 14) високий рівень домагань та авторитет; 15) використання ефективних методів і технологій, що сприяють переходу від окремишого успіху до стабільного; 16) утвердження «не простої, а складної Я-концепції та її самоорганізація не лише як стійкої» (за Ш. Тейлор, Л. Піпло, Д. Сірс), а й «позитивно-гармонійної Я-концепції» (за О.Є. Фурман, термін введено у науковий обіг нами у 2005 році) [1; 2, с. 76; 3, с. 239-297; 4].

Відомо, що перша (проста Я-концепція) – це бачення себе через успіх та інші чинники лише у значущій діяльності (здебільшого одній чи максимум двох), де формується установка про одиничну вдачу. Здебільшого кожна зріла особа володіє простою або склад-

Таблиця

Модель взаємозалежності видів успішності
від еволюційних шаблів успіху та онтогенетичних рівнів організації Я-концепції
(авторка О.Є. Фурман, створено 8.03.2023, друкується вперше)

Філософські категорії та їх діалектичне співвідношення	Онтогенетичні рівні організації Я-концепції як осереддя самосвідомості	Еволюційні шаблі успіху як психодуховного утворення	Види успішності
Універсальне	Позитивно-гармонійна Я-концепція	Творчий успіх в екзистенційному способі життя	Особиста успішність як справа життя та духовне покликання
Загальне	Стійка позитивна Я-концепція	Стабільний (соціальний, загальний, постійний) успіх	Соціальна успішність
Особливе	Складна Я-концепція	Періодичний (різноаспектний) успіх	Ситуаційна (залежить від ситуації, де особа охоче вирішує прийнятні завдання шляхом виконання соціальних ролей) успішність
Одиничне	Проста Я-концепція	Окремішний (спрямований у зміст певної діяльності) успіх	Академічна і ширше – професійна успішність

ною Я-концепцією. Носіїв першої надихає тільки успіх у важливій діяльності, а невдачі в інших вони сприймають болісно. Натомість люди, котрі мають складну Я-концепцію, також радіють перемогам, але у разі поразки захищають своє Я, його самоустановки, самоставлення, шляхом реалізації власних потреб, бажань, поривань, долучаючись до різних видів суспільної роботи. Прикладом тут може бути студент зі складною Я-концепцією, у котрого, припустимо, виникли труднощі із навчанням. Він здатний вирішити їх, причому не завдаючи шкоди своєму Я та самоуявленню, оскільки переключає увагу й на інші види діяльності – спорт, дружбу, побут тощо. Тому позитивна комплексність власного Я, або

утвердження складної Я-концепції, діє як буфер проти стресових ситуацій. Тоді особа спроможна ще й справитися із пригніченим психоемоційним станом, депресією чи внутрішніми конфліктами. Інакше кажучи, це стосується того аспекту власної життєактивності, коли деякі люди думають про себе й самовизначаються за одним чи двома напрямками, у той час як інші роздумують про власне Я з погляду багатьох видів діяльності та вчинення. До прикладу, один студент думає про себе винятково як про студента, зосереджуючи увагу й переконання на тому, наскільки добре він справляється із навчанням. Інший здатний уявляти себе не лише студентом, а й сином, чоловіком, батьком, другом, членом

футбольної команди та ін. У такому разі здійснюється різноаспектна саморегуляція, що вказує на складність Я-концепції.

Очевидно, щоб зробити *майбутні результати власних дій передбачуваними і підконтрольними*, з'являється потреба у *стійкій Я-концепції*. Окрім того, необхідність в останній буває настільки сильною, що здатна впливати на психічне здоров'я людини. Якщо у житті особи виникає багато негативних подій, то вона може захворіти, оскільки заперечливі переживання несумісні з позитивним самоуявленням. А люди, котрі зберігають негативні думки про себе, здатні депресувати у відповідь навіть на позитивні життєві події. Останні викликають у них стрес і спричиняють пригнічення. Це пояснюється тим, що щасливі події несумісні з їхніми гнітючими судженнями про власне Я.

Отже, кожна особа, перебуваючи у квітальному лоні суспільства, переважно шукає ситуації та використовує мислесхеми поведінки, діяльності і вчинків, котрі відповідають її актуально сформованій Я-концепції. Загалом стійке відчуття Я – важлива складова взаємодії людини з тим оточенням, де вона найбільше контактує, передусім спілкується. Це стосується стосунків із членами сім'ї, відносин із співробітниками на роботі, друзями. Але для справжнього професійного зростання та *переходу від окремишнього (одиночного) успіху до стабільного та творчого (особистого)* потрібно плекати не лише *стійку та складну, а й позитивно-гармонійну Я-концепцію*, котра чи не найкраще допоможе адекватно і безболісно перебороти різні життєві перипетії, що трапляються в кожного дорослого на шляху проблемного перебігу повсякдення.

Сьогодні відомі, згідно з Р. Бернсом, два інваріанти розвитку Я-концепції: її негативне постання у внутрішньому світі людини та позитивне. Перше пов'язане із неприйняттям себе, самозапереченням, песимізмом, відчуттям неповноцінності, меншовартісності та тривоги за майбутнє; друге (*позитивна Я-концепція*) передбачає переконаність в імпонуванні навколишнім, упевненість у здатності якісно виконувати ту чи іншу діяльність, наявність почуття власної вартісності і неперсичності, самоповагу, самоприйняття, самопідтримку, самозахоплення, довіру, оптимізм тощо. Проте зрозуміло, що у будь-якому своєму самовизначенні Я-концепція опосередковано впливає на самопочуття, настрої, мотивацію, успіх, а отже і на вибір друзів, коханого чи коханої, професії,

місця проживання і роботи й у життєвому підсумку – і на долю людини. Її визначають як системно організовану холистичну сукупність уявлень, ставлень, думок, розмірковувань, установок, переконань і почуттів особи стосовно самої себе.

У своїх теоретичних розвідках Р. Бернс обстоює виокремлення *глобальної Я-концепції*, що охоплює грані індивідуальної самосвідомості (Я-усвідомлювальне і Я-як об'єкт), між якими відбувається безперервна взаємодія, котра утверджує тенденції поведінки, є сукупністю установок індивіда, спрямованих на себе, а також містить такі модальності: реальне Я, ідеальне Я та дзеркальне Я. Дослідник виділяє такі головні елементи чи складові установки: *когнітивну (Я-образ), емоційно-оцінкову (Я-ставлення) і поведінкову (Я-поведінка)*, які у *єдності утворюють структуру Я-концепції*. Проте треба пам'ятати про умовність такого розмежування, оскільки в реальному житті зазначені складові засновують єдине ціле – осереддя самосвідомості. Я-образ, Я-оцінка та Я-поведінка підлягають лише абстрактно-концептуальному розмежуванню, тому що в онтопсихологічному відношенні вони неподільно взаємопов'язані.

Аналізуючи інваріанти розвитку Я-концепції, констатуємо, що не завжди людина, маючи позитивну Я-концепцію, стабільно реалізує у житті свою Я-поведінку (третій структурний компонент), або ж задіює її частково, періодично. Наявні факти свідчать, що, утримуючи прийнятні самоустановки про свій Я-образ, Я-ставлення, Я-дії, особа часто не зреалізовує свій поведінковий потенціал у практиці повсякдення, навіть маючи усі сприятливі можливості та здібності (скажімо, роками проявляє лінь чи безвідповідальність). У цьому разі конкретні самоуявлення стосуються лише Я-образу та самооцінки, а розмірковування стосовно Я-поведінки, які все рівно самоприхильні, живуть у мріях, фантазіях, перспективі, приміром, через самозаспокоєння, що колись прийде час і тоді діятиму. У такий спосіб вона також *зберігає позитивну Я-концепцію, але далеко не гармонійну*.

І справді, можна себе позитивно приймати, багато знати та пишатися цим, утримувати адекватну, із тенденцією до завищення, самооцінку, але нічого не робити та не зреалізувати ці знання-потенції у житті (тут не активізується діяльний компонент). Натомість гармонійна Я-концепція розкриває те, що особа

не лише збалансовано поціновує, приймає та завжди підтримує себе, а й втілює власні бажання, установки тощо у діяльно-діалогічній взаємодії зі світом. Іншими словами, виникає *пропорційний* взаємозв'язок між внутрішніми інтенціями та реальними діями й у такому самоусвідомлювальному потоці формується цілісне рефлексивне самоуявлення свого сутнісного істинного Я.

У випадку самоактуалізаційного збалансування компонентів та ознак гармонійної Я-концепції особи як синергійної розвиткової цілісності вона набуває оновленої метасистемної характеристики-позитивності. А це означає, що має місце позитивна проєкція не лише окремих компонентів (до прикладу, когнітивного та емоційно-оцінкового) на внутрішній світ Я людини, а й їх інтегральна самопідтримувальна організованість, що, зі свого боку, згармонізовує екзистенціювання цього світу як психодуховної самобутньої сфери-субстанції. Відтак розвиток позитивно-гармонійної Я-концепції сприяє зростанню *рівноваги* як у внутрішньому, так і у зовнішньому світі, *злагоженості та взаємозв'язку* між суб'єктною думкою й особистісним самостваленням, індивідуальнісними діями й духовно-універсумною саморефлексією.

Окремо зауважимо, що позитивно-гармонійна Я-концепція, як зазначалось вище, має інші за смисловим значенням складові, власне не поведінкову (Я-поведінка), а вчинково-креативну (Я-вчинок) й уведену свого часу нами нову – спонтанно-духовну (Я-духовне) – складову, тобто утримує не три (як налічує глобальна і водночас позитивна та стійка Я-концепція), а чотири компоненти (це забезпечує рівновагу між ними). Закономірно, що їй притаманна четвертинна сув'язь засадничих модальностей: Я-інформаційне, Я-нормативно-рефлексивне, Я-ціннісно-рефлексивне, Я-духовне.

Позитивно-гармонійна Я-концепція, за нашим визначенням, – це складна динамічна система уявлень та установок людини про себе як про суб'єкта, особистість, індивідуальність та універсума діяльності у взаємозв'язку і взаємодоповненні її ментально-когнітивного (Я-образ), емоційно-оцінкового (Я-ставлення), вчинково-креативного (Я-вчинок) і спонтанно-духовного (Я-духовне) компонентів у структурі інноваційно-психологічного клімату [2; 3]. Причому гармонійною вона артикулюється тому, що *внутрішньо*

(думка про прийнятний Я-образ, самоствалення через адекватну самооцінку) та *зовнішньо* (освітні вчинкові дії (Я-вчинок), робота із психодуховними формами самоосягання (Я-духовне) – віри, істини, любови тощо)) цілісно *впорядковує взаємодію між компонентами Я-концепції*. Адже гармонія (грец. harmonia – зв'язок, пропорційність, злагодженість, баланс), згідно з поглядами філософів, узгоджує частини в умовно розчленованому цілому (див. [4]).

Загалом науковці *успіх* тлумачать як: а) *результат*, який людина досягає у процесі здійснення цілей, або ж як *підсумок* продуманої і підготовленої тактики; б) позитивний *наслідок* роботи, справи; в) значуще *досягнення* або вдале виконання бажаної справи. У практичному словнику *синонімів* української мови С. Караванський термін «успіх» *урізноманітнює таким смисловим рядом*: удача, досягнення, фурор, тріумф, перемога, виграш, визнання; водночас «*успіх в науці*» пов'язує із поступом, прогресом, ужитком.

Утім у тлумачному словнику зазначається, що *Уп – це наявність успіхів* у чомусь. Висновуємо, що $U1 + U2 + U3$ і так далі формує таку особистісну властивість людини, як *Уп*, тобто *успішність* (О.Є. Фурман). Відтак *Уп* як її якісна характеристика виникає у внутрішньому світі завдяки *ланцюжку* відповідних *успіхів* у тій чи іншій діяльності, або в цілому у справі життя. Отож успішність супроводжується тривалою наявністю певних успіхів, тобто досягнень, здобутків, перемог.

Водночас синонімами слова «успішний» постають такі: вдалий, щасливий, результативний, ефективний, безперешкодний, блискучий, феноменальний (за С. Караванським), благополучний. Тут зазначимо важливий факт: у житті існує «золоте» *правило*: хочеш бути успішним – «тримайся» та співпрацюй з успішними людьми. Відтак, щоб стати успішним студентом, а пізніше фахівцем-професіоналом, то слід на роки вибирати *найвимогливішого* Вчителя!

У цьому контексті звернімося до притчі про *успіх, або про чарівну формулу*, що змінює життя на краще. Відомо, що цілком природною потребою кожної людини є бажання притягнути до себе вдачу та успіх.

Жив на світі один невезучий чоловік. Успіх обходив його стороною навіть тоді, коли всі обставини були на його боці. Удача і благополуччя, заздрили йому, відразу тікали подалі, дружно взявшись за руки. Так і борсався він у цьому непростому і безглуздому житті, поки воно не піднесло йому один урок, який змінив усе.

Одного разу він йшов лісом і впав у глибоку яму; сильно злякався, почав кричати, кликати на допомогу. Нарешті, якийсь прохожий, проходячи повз, почув його поклик, підійшов ближче і став думати, як допомогти. Потім відшукав велику довгу палицю і допоміг вибратися людині. Разом вони пораділи і пішли далі своїми дорогами.

Закінчився день, почало смеркати. І ось іде цей не-везучий і думає, як би не заблукати і знову куди-небудь не потрапити. І поки він йшов, ця думка не покидала його, а, навпаки, ставала все сильнішою. Яма була тут як тут, і він, звичайно ж, знову в ній опинився. Іншого варіанту доля для нього не передбачала.

Ось тут його, дійсно, узяв смуток.

-Та що за напасть така мене переслідує? За що мені таке покарання? Я ж завжди був обережним, боявся як би чого не вийшло.

Сумував він, кликав на допомогу, щоб хоч хто-небудь почув і знову визволив його. Раптом, звідки не візьмися, з'явився старець, дивиться на нього і мовчить, дивний якийсь.

-Допоможи мені, витягни мене звідси, – молився він.

-Допоможу, – каже старенький, – але не так, як ти думаєш.

-А як?

-Якщо допоможу тобі вибратися з цієї ями таким чином як завжди тобі допомагало життя, ти в іншу потрапиш. *Що толку вирішувати наслідки, краще усунути причину!* Тільки останню, я тобі теж не скажу, ти сам повинен її зрозуміти.

-Ну і в чому тоді твоя допомога, скажи на милість?

-Допомога моя занадто велика, але зрозумієш ти її не відразу, а тільки коли усвідомиш те, що скажу, тоді з ями і виберешся. Я навчу тебе, як більше ніколи в них не потрапляти, але, головне, *вказу шлях до твого успіху*. Хочеш дізнатися, як змінити своє життя на краще?

-Звичайно, хочу, все моє життя – одні проблеми. Тільки з однієї виберуся, в іншу потрапляю, так і борсаюся в них. І що ж мені робити? Як боротися з проблемами?!

-*Перестань про них думати*, – стримано відповів старець.

-Як мені про них не думати, коли вони оточили мене суцільним кільцем, одна закінчується, інша починається. *Як притягнути до себе удачу, успіх, успішність?*

-Проблеми від тебе не можуть відійти, тому що твої думки в них, витягни звідти свій *фокус уваги* і проблеми зникнуть. А інструментом твоїм буде ця яма. До тих пір у ній будеш, допоки мислення не поміняєш, а як зміниш, то відразу і виберешся. А перед тим, як залишу тебе, дам тобі *чарівну формулу успіху*, яка повністю змінить твоє життя, змінить його на краще, якщо, звичайно, будеш її застосовувати.

Так, буду, звичайно, що мені ще залишається.

-Слухай і запам'ятовуй, формула успіху така: *«Завжди, в будь-який час, май думки тільки про те, чого ти хочеш у своєму житті, та ніколи не розмірковуй про те, чого не хочеш. Притягнеться те, на чому буде сфокусована твоя увага»*.

І тут старець зник, немов випарувався. Залишився чоловік один, став життя своє згадувати та по полицках розкладати.

-Правду сказав старець: весь свій час я думав тільки про проблеми і невдачі. Ось і були вони постійно поруч зі мною, куди я, туди і вони. Але так було не завжди.

І згадав він, що раніше були в нього мрії, прагнення, ідеї. І тоді він вірив в успіх! І чим більше він згадував про той світлий і прекрасний час, тим краще йому ставало. Він навіть забув, що всю ніч просидів у глибокій ямі, так добре йому стало від давно забутих, але таких рідних, думок.

Ось настав світанок, засяяв промінь сонця. Раптом він помітив гак на стіні, розкопав і побачив потужний корінь дерева, по ньому вибрався, як і передбачав старець.

І помітив чоловік, що світ навколо нього змінився, начебто той же, але інший став, набагато кращий. А може він сам став іншим? Можливо його життя вже змінилося на краще? Йому вдалося притягнути до себе удачу?

Ніби в нього крила за спиною вирости. Про проблеми він більше не думав, нічого не побоювався і не помітив, як біжить уже не лісовою стежиною, а великою світлою дорогою. Та й як він міг помітити, коли його думки були спрямовані вгору, до нових планів, нових звершень, до успіху, про який він стільки мріяв колись, але не вірив, що це можливо.

Але тепер він точно знав і відчував реальність успіху. Він розумів, що його життя вже змінилося, а свідомість розширювалася з якоюсь неймовірною силою. Він став таким легким, що готовий був злетіти. Ідеї, мов птахи, кружляли навколо нього, на зміну старим приходили нові, одна краща за іншу.

І лише головна думка переважала над усіма іншими, освітлювала його райдужним світлом. Це була чарівна формула успіху, яку дав старець: *«Завжди, в будь-який час, май думки тільки про те, чого ти хочеш у своєму житті і ніколи не розмірковуй про те, чого не хочеш. Притягнеться те, на чому буде зосереджена і спрямована твоя увага»*.

Це всього лише притча про успіх, але як тонко в ній підмічена головна *формула вдачі*, котра (звісно, за умов її дотримання) здатна притягувати перемогу, кардинально змінювати життя.

Підсумовуючи, ще раз замислимося щодо ідеї про *фокус уваги* (потреби, бажання, мрії, цілі тощо), оскільки про *що* думаємо, чи на *чому* зосереджені, *туди* і *віддаємо свою енергію*, тобто закладаємо фундамент наших досягнень. Але немаловажливим є і наші конкретні дії, що уможливають реальний *результат успіху*. Виголошене у тексті підтвердимо притчею про два весла *«Думай та роби»*.

Човняр перевозив мандрівника на інший берег на дуже красивому човні. Подорожній зауважив, що не бачив досі такого чарівного човна. Та раптом він помітив якісь написи на веслах. На одному веслі було написано: *«Думай»*, а на другому: *«Роби»*.

-*Чудовий у тебе човен*, – сказав мандрівник.

-*А навіщо такі написи на веслах?*

-*Поглянь*, – посміхаючись, сказав човняр. І почав гребти тільки одним веслом із написом *«Думай»* (або додамо уявляй, планууй, мрій та ін.)

Човен почав кружляти на одному місці.

-*Бувало, я думав про щось, розмірковував, будував плани... Але нічого корисного це не приносило. Я просто кружляв на одному місці, як цей човен.*

Човняр перестав гребти одним веслом і почав гребти іншим, з написом *«Роби»* (або ж дій, здійснюй, вчиняй та

ін.). Човен почав кружляти, але вже в інший бік.

-*Бувало, я кидався в іншу крайність. Робив щось бездумно, без планів. Багато сил і часу витрачав. Але, у підсумку, теж кружляв на місці.*

-*Ось і зробив напис на веслах, – продовжував човняр, – щоб пам'ятати, що на кожен помах лівого весла повинен бути помах правого.*

А потім показав на красивий будинок, що височів на березі річки поблизу церкви:

-*Поглянь! Цей будинок я побудував після того, як зробив на веслах ці написи.*

Вищезазначений контекст притчі суголосний із свідомісною організацією себе на рівні *позитивно-гармонійної Я-концепції*, стабільного, й і ще краще – творчого успіху, соціальної успішності із психодуховним виходом на незвідані горизонти особистісної досконалості.

ВИСНОВКИ

1. Проблематика успіху має глибоку джерельну базу в історії філософії, культурології, соціології, політології, лінгвістики, педагогіки та інших наук. В останнє десятиліття успіх та успішність усе частіше постають упередженнями різноманітних психологічних досліджень. Підвищений інтерес до цих психосоціальних явищ полягає у нагальній для соціальної практики потребі з'ясувати, з одного боку, причини психічних аномалій (страхів, страждань, дистресів, депресії, відчаю тощо) і способи їх подолання окремою особою, з іншого – чинники та умови внутрішнього благополуччя особистості. Досягнення останнього забезпечить проходження нею відповідних еволюційних шаблів успіху як її важливого, хоча й різноаспектного, психодуховного утворення: від окремішнього, періодичного до стабільного та творчого. Власне завдяки екзистенційній удачі виникне й утвердиться така властивість-риси людини, як особистісна й індивідуальнісна успішність, котра уможливить її працю на ниві справи життя і здатність бути щасливою.

2. У внутрішньому світі людини та у сфері її самосвідомості зокрема *Я-концепція* – важлива структурна складова психологічної самоорганізації, яка виконує функцію передумови і наслідку ефективної соціальної взаємодії та якості життя в цілому. Вона формовивляється як відносно усталена, динамічна і певною мірою усвідомлена система уявлень особи про саму себе. *Я-концепція* виникає в людини у процесі розгортання соціальної взаємодії як результат її психокультурного розвитку, як відносно стійке і водночас піддатливе внутрішнім коливанням та змінам психічне

новоутворення. Вона справляє значний вплив на перебіг життя особистості від раннього дитинства до глибокої старості, зумовлюючи той чи інший вибір життєвого шляху та її власної долі загалом. Відтак її розвиток на рівні самоорганізації як осереддя самосвідомості, причому не лише як складної, стійкої, а й як позитивно-гармонійної *Я-концепції*, сприяє виходу на незвідані горизонти особистісного благополуччя та досконалості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Методологія і психологія гуманітарного пізнання. До 25-річчя наукової школи професора А.В. Фурмана: колективна монографія. Тернопіль: ТНЕУ, 2019. 998 с.
2. Фурман (Гуменюк) О. Методологічна модель інноваційно-психологічного клімату експериментальної школи модульно-розвивального типу. *Психологія і суспільство*. 2005. №4. С. 70-83.
3. Фурман (Гуменюк) О.Є. Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу: монографія. Ялта-Тернопіль: Підручники і посібники. 2008. 340 с.
4. Фурман О. *Я-концепція як предмет багатоаспектного теоретизування. Психологія і суспільство*. 2018. №1-2. С. 38 – 67. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2018.01.038>

REFERENCES

1. Furman, A.V. & Furman, O.I., & Shandruk, S.K. & Co (2019). Metodolohiia i psykhologhiia humanitarnoho piznannia. Do 25-richchia naukovoї shkoly profesora A. V. Furmana [Methodology and psychology of humanitarian cognition. To the 25th anniversary of professor A. V. Furman's scientific school]. Ternopil: TNEU [in Ukrainian].
2. Furman (Humeniuk), O. Ye. (2005). Metodolohichna model innovatsiino-psykhologichnoho klimatu [Methodological model of innovation and psychological climate]. *Paykholohiia i suspilstvo – Psychology and society*, 4, 70-83 [in Ukrainian].
3. Furman (Humeniuk), O.I. (2008). Teoriia i metodolohiia innovatsiino-psykhologichnoho klimatu zahalnoosvitnoho zakladu [Theory and methodology of innovation-psychological climate of the general educational institution]. Yalta-Ternopil: *Pidruchnyky i posibnyky* [in Ukrainian].
4. Furman, O.I. (2018). Ia-kontseptsiiia yak predmet bahatoaspektnoho teoretyzuvannia. *Psykhologhiya i suspilstvo – Psychology and society*, 1-2, 38-67 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

ФУРМАН Оксана Євстахіївна.

Успішність, успіх і Я-концепція особистості.

У статті проаналізовано диференціацію типових рівнів розвиткового функціонування викладацької діяльності (репродуктивний, адаптивний, локально-моделювальний, системно-моделювальний, компетентісно-вчинковий), що корелюють із ступенями академічної успішності

студентів ЗВО (недостатній, низький, середній, високий, надвисокий). Доведено, що компетентнісно-вчинковий щабель успішності, окрім того, ще й стимулює розвиток соціальної та особистої успішності, що у підсумку уможливить працю на ниві справи життя та згодом викристалізується у повноцінне духовне покликання. Водночас обґрунтовано, що особиста успішність як властивість-рису людини корелює із її здатністю бути щасливою, стати значущою особистістю для інших, котра спроможна організувати навколо себе докільця і постати успішною особою на рівні індивідуальності та універсуму самотворення. Висвітлено види успішності (академічна або професійна, ситуаційна, соціальна, особиста), котрі взаємозалежно функціонують із еволюційними щаблями успіху (окремішній, періодичний, стабільний, творчий) та онтогенетичними рівнями організації Я-концепції як осередком самосвідомості (проста, складна, стійка, позитивно-гармонійна). Аргументовано, що Я-концепція – це системно організована сукупність уявлень, ставлень, думок, розмірковувань, установок, переконань і почуттів особи стосовно самої себе, що виникає у процесі розгортання соціальної взаємодії як результат її психокультурного розвитку, а також є відносно стійким і водночас піддатливим внутрішнім коливанням і змінам психічним новоутворенням. Доведена евристичність авторської моделі позитивно-гармонійної Я-концепції, що охоплює чотири структурні компоненти – ментально-когнітивний (Я-образ), емоційно-оцінковий (Я-ставлення), вчинково-креативний (Я-вчинок), спонтанно-духовний (Я-духовне), які функціонують у структурі інноваційно-психологічного клімату групи чи організації. Причому гармонійною вона визначається тому, що внутрішньо (думка про прийнятний Я-образ, самоставлення через адекватну самооцінку) та зовнішньо (освітні вчинкові дії (Я-вчинок), робота із психодуховними формами самоосягання (Я-духовне) – станами віри, істини, любови тощо)) цілісно впорядковує взаємовідношення між розвитковим функціонуванням компонентів Я-концепції особистості.

Ключові слова: *людина як особистість; академічна, ситуаційна, соціальна, особиста успішність; окремішній, періодичний, стабільний, творчий успіх; проста, складна, стійка, позитивно-гармонійна Я-концепція; одичне, особливе, загальне, універсальне; діяльність; справа життя; духовне покликання.*

ANNOTATION

Oksana FURMAN.

Successfulness, success and self-concept of personality.

The article analyzes the differentiation of typical levels of developmental functioning of teaching activity (reproductive,

adaptive, local-modeling, system-modeling, competence-acting) which correlate with the degrees of academic success of students of higher education institutions (insufficient, low, average, high, super high). It has been proven that the competence-acting level of successfulness, in addition, also stimulates the development of social and personal successfulness, which in result will enable the work in a field of life's profession and later will crystallize into a full-fledged spiritual vocation. At the same time, it is substantiated that personal successfulness as a property-trait of a person correlates with his ability to be happy, to become a significant person for others, who is able to organize the environment around him and to become a successful person at the level of individuality and the universum of self-creation. It has been highlighted the types of successfulness (academic or professional, situational, social, personal) that function interdependently with the evolutionary stages of success (individual, periodic, stable, creative) and ontogenetic levels of the Self-concept organization as a center of self-consciousness (simple, complex, stable, positive-harmonious). It is argued that the Self-concept is a systematically organized set of ideas, attitudes, thoughts, reflections, beliefs and feelings of a person about himself that arises in the process of social interaction's deployment as a result of its psychocultural development, and is also a mental neoplasm relatively stable and at the same time malleable to internal fluctuations and changes. The heuristics of the author's model of a positive-harmonious Self-concept has been proven, which includes four structural components – mental-cognitive (Self-image), emotion-evaluative (Self-attitude), action-creative (Self-deed), spontaneous-spiritual (Self-spiritual), which function in the structure of the innovative-psychological climate of a group or organization. Moreover, it is defined as harmonious because internally (thinking about an acceptable Self-image, self-attitude through adequate self-esteem) and externally (educational actions (Self-deed), work with psycho-spiritual forms of self-comprehending (Self-spiritual) – states of faith, truth, love etc.)) holistically regulates the relationship between the developmental functioning of the components of the personality's Self-concept.

Key words: *human as a personality; academic, situational, social, personal successfulness; separate, stable, creative success; simple, complex, stable, positive-harmonious Self-concept; single, special, general, universal; activity; career (life's profession); spiritual vocation.*

Рецензенти:

**д. психол. н., проф. Андрій ГІРНЯК,
д. психол. н., проф. Наталія ШЕВЧЕНКО.**

Надійшла до редакції 10.01.2023.

Підписана до друку 20.02.2023.

Бібліографічний опис для цитування:

Фурман О.Є. Успішність, успіх і Я-концепція особистості. Психологія і суспільство. 2023. №1. С. 191-198. DOI: <https://doi.org/10.35774/pis2023.01.191>